

УДК 343.2

*А. В. Коваленко***КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СПІВПРАЦІ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Постановка проблеми. Захист прав і свобод людини і громадянина є одним із найбільш пріоритетних напрямів розвитку державної кримінологічної політики зокрема та однією з цілей існування держави загалом. Права і свободи людини і громадянина в процесі свого розвитку завжди потребували захисту, чіткого механізму реалізації та кола спеціальних органів, наділених державною владою, що реалізували б відповідні завдання.

Національна поліція України є одним з органів, що реалізує функцію із захисту прав і свобод людини і громадянина на теренах нашої держави, але стрімкий розвиток новітніх технологій та кількості вчинюваних злочинів (зокрема за допомогою таких технологій) невпинно зростає. Саме через таку неопозитивну тенденцію, виникає потреба у вдосконаленні механізмів боротьби та протидії злочинності, а також забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Співпраця з різноманітними державними і недержавними утвореннями й організаціями позитивно впливає на вказані вище необхідні елементи належного функціонування держави. Засоби масової інформації є тим комплексом інституцій, що в сучасному світі мають надзвичайно великий вплив на суспільство (як на його позитивну частину, так і на осіб з антисоціальною поведінкою). Саме тому автором обрана відповідна тематика, оскільки з умови виконання Національною поліцією України всіх поставлених перед нею завдань шляхом висвітлення відповідної діяльності у засобах масової інформації, з'являється можливість впливати на рівень криміногенності суспільства в цілому.

Водночас указана тематика вже неодноразово поставала наріжним каменем у дослідженнях багатьох досвідчених і авторитетних вітчизняних вчених, зокрема Г. Аванесова, Ю. Антоняна, О. Бандурки, Ю. Бауліна, В. Борисова, В. Глушкова, В. Голіної, І. Даньшина, Т. Денисової, О. Джужі, А. Долгової, А. Закалюка, А. Зелінського, О. Колба, В. Кудрявцева, Н. Кузнецової, О. Литвинова, В. Лунеева, В. Маляренка, П. Михайленка, В. Тихого, В. Філонова, П. Фріса, М. Хавронюка, В. Шакуна та багатьох

інших, але, зважаючи на недостатньо приділену увагу тісній взаємодії засобів масової інформації та Національній поліції України в контексті протидії злочинності, вказана тематика набуває нового наукового значення та потребує подальших розвідок.

Метою статті є окреслення загального значення кримінології в контексті тематики, здійснення спроби тлумачення поняття «протидія злочинності», з'ясування кола суб'єктів протидії злочинності, з якими взаємодіє Національна поліція України з метою виділення засобів масової інформації як дієвого інституту у відповідному питанні. Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких **завдань**:

- з'ясувати значення кримінології в контексті взаємодії поліції із засобами масової інформації в рамках протидії злочинності;
- проаналізувати коло різноманітних підходів до розуміння поняття «протидія злочинності» з урахуванням думок різних дослідників;
- окреслити коло суб'єктів, з якими взаємодіє Національна поліція України в контексті протидії злочинності, та виділити, детально проаналізувавши, засоби масової інформації.

Об'єктом статті є суспільні відносини у сфері протидії злочинності в Україні.

Предметом дослідження є механізм взаємодії поліції із засобами масової інформації в контексті протидії злочинності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні демократичні перетворення України, зумовлені цивілізаційним вибором нації, що свідомо спрямувала всі свої намагання на вступ до організації, що є верхівкою цивілізованого світу – Європейського союзу. Але незважаючи це, в системі національного законодавства все ще є низка перепон, що не дають змогу Україні стати повноправним членом вказаної організації.

Проблеми, пов'язані із протидією злочинності та суб'єктами, що здійснюють указану діяльність, постають досить гостро в умовах трансформаційних процесів та постійних реформ як Національної поліції зокрема, так й інших органів охорони правопорядку загалом. Указана тематика актуалізується також і в умовах стрімкого зростання рівня злочинності як у межах нашої держави, так і на теренах всього світу. Але, як показують історичні приклади, засоби масової інформації здатні розв'язати значну кількість проблем, пов'язаних із попередженням, протидією, припиненням та розкриттям злочинів.

Кримінологія в сучасному світі займається розробкою загальних проблем протидії злочинності, виявлення її причин і умов виникнення, вивчення особи злочинця, впливу на нього. Кримінологія досліджує злочинність як соціальне явище, яке проявляється в суспільно небезпечній поведінці людей. «Кримінологія досліджує дані про злочинність в цілому, а також по окремих видах і групах злочинів і по окремим кримінологічним проблемам» [1].

Необхідним під час розгляду цього питання є визначення поняття «протидія злочинності», але проблематичним та дискусійним в кримінології є визначення заходів із недопущення вчинення злочинів.

Етимологічний складник відповідного поняття визначається в тому, що запобігання слід розуміти як діяльність, що перешкоджає вчиненню кримінальних правопорушень, не допускає їх учинення. Запобігати – означає «не допускати чогось заздалегідь, відвертати» [2, с. 89]. Такий результат досягається шляхом застосування заходів профілактики, що «запобігають, відвертають щось» [3, с. 827], попередження, тобто «застереження проти чого-небудь» [3, с. 569] або припинення розпочатих правопорушень, що тлумачиться як «змушування перестати щось вчиняти» [3, с. 717].

Таким чином, запобіганням злочинності належить вважати комплексну діяльність низки вповноважених суб'єктів, що полягає у недопущенні, запобіганні, відверненні та застереженні вчинення злочинів і зниженні інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях.

Водночас більш предметною є дискусія стосовно значення поняття злочинності, яке, враховуючи історичний досвід у вказаному питанні, мало два підходи до визначення: соціальний та біологічний, але обидва зникли зі сторінок наукових праць у період тоталітаризму через визнання кримінології космополітичною буржуазною теорією поряд із генетикою, політологією та іншими галузями науки. В Україні спроби відновити кримінологічне знання, а разом з ним і визначення злочинності, здійснювались у 60-х роках ХХ століття [4]. Але все ж із плином часу поняття злочинності трансформується та з урахуванням викликів часу набуває нового забарвлення і розширюється, про що детально свідчать сучасні погляди вчених на вказане питання.

Сьогодні найбільше вчені схиляються до позиції про те, що злочинність – це внутрішня схильність індивіда до вчинення злочину, тому під злочинністю потрібно розуміти властивість людини, соціального інституту, суспільства, окремої країни, глобального суспільства відтворювати безліч небезпечних для оточуючих людей діянь, що виявляється у взаємозв'язку злочинів та їх причин, піддається кількісній інтерпретації та зумовлює введення кримінально-правових заборон [5].

Водночас, проаналізувавши підходи до розуміння поняття злочинності, автор дійшов власного висновку про те, що злочинністю є соціальний феномен, що виражається у кримінальній активності окремих членів суспільства, що виражається в індивідуальній схильності до вчинення тих чи інших протиправних діянь.

Поряд із вказаними елементами належить звернути увагу на те, що Національна поліція України в цьому контексті займає одну з головних ролей, адже прямо визначена законодавством (як правоохоронний орган) і в силу своїх обов'язків найбільш часто стикається з найбільш різноманітними формами вчинюваних злочинів. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VII визначено завдання відповідного органу, серед великої кількості яких є положення, що орієнтовані на запобігання злочинам, зокрема здійснення превентивної та профілактичної діяльності, що спрямована на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних

правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення та ін. [6].

Поряд із цим засоби масової інформації є дієвим інструментом у механізмі запобігання злочинності в Україні і, як відображає практична діяльність, може значно підвищити ефективність роботи поліцейських підрозділів, якщо працюватиме з ними пліч-о-пліч.

На думку сучасних учених, роль засобів масової інформації в сучасному демократичному процесі України помітно зростає, особливого значення набуває рівень політичної культури. Розвинена демократія неможлива без поширення різних знань, поглядів, соціальних оцінок, без гарантії прав для всіх громадян, що і є функціями мас-медіа. Ключовим критерієм свободи інформації, як підкреслюють сучасні канадські дослідники політичної комунікації Кетлін Крос і Роберт Гакет, є різноманітність її джерел у поєднанні з вільним доступом до них [7].

Особливу функцію виконують і громадські медіа, які є альтернативними і виражають потреби громадян. Останні мають право на адекватну інформацію про справи на місцевому рівні, право на відповідь і право на використання нових засобів комунікації для взаємодії та соціальних дій у невеликих громадах, групах інтересів та субкультурах [8, с. 125–130].

Поряд із цим, на думку А. Турчака, засоби масової інформації – один із соціальних інститутів, що тією чи іншою мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, зокрема на окремі вікові та соціальні категорії. Важливо визначити два аспекти такого впливу. По-перше, засоби масової інформації істотно сприяють засвоєнню людьми різного віку широкого спектра соціальних норм та формуванню в них ціннісних орієнтацій у сфері політики, економіки, здоров'я, права тощо. По-друге, ЗМІ фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти різних категорій населення. При цьому користувачі засобів масової інформації здобувають досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання, відомості з різних питань суспільного та політичного життя [9].

Засоби масової інформації мають справу з інформацією, саме контроль за нею дає змогу маніпулювати масовою свідомістю, створювати у ній модель вигідної суб'єкта впливу дійсності та вирішувати те, які проблеми сьогодні є найбільш актуальними. Штучно відтворюється таке явище, як медіасвідомість (тобто свідомість, заснована на хибних цінностях, маніпулятивних інтерпретаціях, подвійній моралі), коли реальність, пропонована ЗМІ, відрізняється від дійсної. Громадська думка через медіасвідомість значно спотворюється та має значні відмінності з реальністю [10].

Водночас учені та дослідники діяльності засобів масової інформації акцентують увагу на широкому спектрі можливостей відповідних інституцій, незалежно від форми діяльності.

За допомогою ЗМІ інформацію можна:

– спотворити за допомогою неповного, одностороннього викладу (тобто фрагментарний спосіб поширення інформації – частка інформації подріб-

нюється на менші частки та коли інформація подається єдиним неопрацьованим потоком, що не дозволяє людині сформувати цілісну картину подій);

– відредагувати, додавши власні домисли і коментарі (часто, значна частина спотворень інформації спричинена особистими політичними поглядами, суб'єктивним бачення);

– інтерпретувати у вигідному для когось світлі;

– просто приховати на перший погляд малозначну деталь, акцентуючи увагу на окремих аспектах події, замовчуючи інші, що створює додаткову можливість маніпулювати свідомістю людей;

– створити «інформаційний галас», тобто коли зниження сприйняття фактів досягається за рахунок подання такої кількості новин, за якої стає неможливим сортування;

– відволікти увагу від дійсно важливих подій шляхом надання яскравої, але несуттєвої інформації;

– оперативно подати навіть неперевірену інформацію, адже будь-яке перше повідомлення про подію справляє значно сильніший вплив на аудиторію, ніж наступні;

– поширювати певний погляд на інформацію як її єдино можливий та правильний варіант [11].

Дослідивши зазначені можливості засобів масової інформації можна інтерпретувати їх на спільну діяльність Національної поліції України та засобів масової інформації на благо суспільства. Наприклад: 1) забезпечення від однобокого тлумачення дій поліції шляхом викладу інформації в декількох альтернативних форматах та контекстах без спотворення даних; 2) висвітлення інформації без власних домислів і коментарів без інтерпретації у вигідному для будь-кого сенсі; 3) висвітлення тих подій, які дійсно мають значення для функціонування держави загалом та захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема з метою застереження від деконцентрації уваги соціуму від важливих проблем; 4) подача лише перевіреної інформації (а найкраще, якщо відповідну інформацію про вчинені правопорушення чи правові оцінки щодо подій, будуть давати спеціально уповноважені поліцією особи, що орієнтуються у ситуації).

Отже, окресливши загальне значення кримінології в контексті тематики, здійснивши тлумачення поняття «запобігання злочинності» та «злочинність», з'ясувавши коло суб'єктів протидії злочинності в Україні, з якими взаємодіє Національна поліція, та виділивши засоби масової інформації як дієвий інститут у відповідному питанні автором досягнуто висновку про те, що запобіганням злочинності, належить вважати комплексну діяльність низки уповноважених суб'єктів, що полягає у недопущенні, протидії, відверненні та застереженні вчинення злочинів і зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях.

Водночас роль і місце Національної поліції України як суб'єкта запобігання злочинності визначається профільним законом, а також Кримінальним кодексом України, Кримінальним-процесуальним кодексом України,

Кодексом України про адміністративні правопорушення та низкою інших нормативно-правових актів.

Також взаємодія засобів масової інформації та Національної поліції України здебільшого полягає у декількох формах, серед яких інформування через відповідні засоби, громадськості, про стан розслідування порушень, а також у проведенні профілактичної роботи з попередження злочинності.

Поряд із вказаним, роль і місце засобів масової інформації не залежно від форми власності, розповсюдженості та продуктивності роботи залишається незмінно важливою, оскільки навіть мінімальна публіка, що переглядає телеканал, читає газету чи слухає радіохвилю, вже потрапляє під вплив інформації, що доноситься. Цей вплив є позитивним, якщо аудиторію інформують про безпосередньо вчинюваний злочин і члени соціуму мають змогу знати те, де на них може чекати небезпека, куди прямувати, аби допомогти працівникам поліції і т.д.

Література

1. Большой юридический словарь. Москва: Инфра-М, 1999. С. 327.
2. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. Том 2. Київ: Аконіт, 2001. 911 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. Том 3. Київ: Аконіт, 2001. 927 с.
4. Куц В. Поняття злочинності. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34–39. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>
5. Шестаков Д. От понятия преступности к криминологии закона. Общественные науки и современность. 2008. № 6. С. 131–142, 134–135.
6. Закон України «Про Національну поліцію»: від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Matviyenko S. M. Mass media and democratization of modern society. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17809/1/МАС-МЕДІА%20%201%20%20ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ%20%20СУЧАСНОГО%20%20СУСПІЛЬСТВА.pdf>
8. Крос К., Гакет Р. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: Перспективи конкуренції. Київ, 2000.
9. Турчак А. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування здорового способу життя молоді. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6072/1/ilovepdf_com-157-160.pdf
10. Демідова А., Ярова А. Засоби масової інформації як «четверта неформальна гілка публічної влади». Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (30 жовтня 2017 р.). Полтава: РВВ ПДАА, 2017. С. 33–34
11. Демідова А., Ярова А. Засоби масової інформації як «четверта неформальна гілка публічної влади»: способи медіа-маніпуляції. Державне управління: удосконалення і розвиток. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/102.pdf

А н о т а ц і я

Коваленко А. В. Кримінологічний аспект запобігання злочинності Національною поліцією України в умовах співпраці із засобами масової інформації. – Стаття.

У статті проаналізовано кримінологічний аспект запобігання злочинності національною поліцією України в умовах співпраці із засобами масової інформації. Досліджено поняття злочинності та запобігання, з'ясовано сутність діяльності Національної поліції України та засобів масової інформації, а також оцінено можливу ефективність їх співпраці.

Ключові слова: засоби масової інформації, поліція, запобігання, злочинність, забезпечення прав людини, кримінологія.

А н н о т а ц и я

Коваленко А. В. Кримінологические аспекты предупреждения преступности Национальной полиции Украины в условиях сотрудничества со средствами массовой информации. – Статья.

В статье проанализирован кримінологический аспект предупреждения преступности национальной полицией Украины в условиях сотрудничества со средствами массовой информации. Исследовано понятие преступности и предотвращения, выяснена сущность деятельности Национальной полиции Украины и средств массовой информации, а также оценена возможная эффективность их сотрудничества.

Ключевые слова: средства массовой информации, полиция, предотвращение, преступность, обеспечение прав человека, кримінология.

S u m m a r y

Kovalenko A. V. Criminological aspects of prevention of crime by National Politics of Ukraine in conditions of cooperation with mass media. – Article.

The article analyzes the criminological aspect of preventing crime by the national police of Ukraine in conditions of cooperation with mass media. The concept of crime is investigated and prevented, the essence of activity of the National Police of Ukraine and mass media is clarified, as well as the possible effectiveness of their cooperation is assessed.

Key words: mass media, police, prevention, crime, human rights, criminology.